

UOT 374.

Rüxsarə Məcid qızı Əliyeva
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
Bakı Dövlət İqtisadiyyat və Humanitar Kollecinin direktoru

13

DƏRSDƏNKƏNAR TƏDBİRLƏR KOLLEC TƏLƏBƏLƏRİNDƏ MƏNƏVİ KEYFİYYƏTLƏRİN FORMALAŞDIRILMASI VASİTƏSİ KİMİ

Рухсара Меджид гызы Алиева
доктор философии по педагогике
директор Бакинского Государственного Экономического и Гуманитарного Колледжа

ВНЕУРОЧНЫЕ МЕРОПРИЯТИЯ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ НРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ У СТУДЕНТОВ КОЛЛЕДЖА

Ruxsara Majid Aliyeva
PhD in pedagogy
director of the Baku State Economic and Humanitarian College

EXTRACURRICULAR ACTIVITIES AS A MEANS OF FORMING MORAL QUALITIES OF COLLEGE STUDENTS

Xülasə: Tələbələrdə mənəvi keyfiyyətlərin inkişaf etdirilməsində təlim prosesi mühüm rol oynayır. Aynı-ayrı fənlərin təhsilləndirici, inkişafetdirici vəzifələrindən bəhrələnməklə, eyni zamanda tərbiyəedici imkanlarından faydalanmaq mümkündür. Bütün bunlarla yanaşı, sinifdənaxaric iş formaları, dərsdənkənar tədbirlər də əhəmiyyətli rol oynayır. Məqalədə dərsdənkənar tədbirlər kollec tələbələrində mənəvi keyfiyyətləri formalaşdırma vasitəsi kimi nəzərdən keçirilir.

Açar sözlər: *dərsdənkənar tədbirlər, tələbə, kollec tələbələri, mənəvi keyfiyyətlər, mənəvi keyfiyyətlərin formalaşdırılması*

Резюме. Учебный процесс играет важную роль в развитии нравственных качеств у студентов. Обогащая образовательными, развивающими задачами отдельных предметов в то же время можно использовать их воспитательные возможности. Наряду с этим важную роль играют также внеклассные формы работы и внеурочные мероприятия.

В статье внеурочные мероприятия рассматриваются как средство формирования нравственных качеств у студентов колледжа.

Ключевые слова: *внеурочные мероприятия, студент, студенты колледжа, нравственные качества, формирование нравственных качеств*

Summary. The educational process plays an important role in the development of students' moral qualities. Enriching the educational, developmental tasks of individual subjects at the same time, you can use their educational opportunities. In addition, extracurricular forms of work and extracurricular activities also play an important role.

The article considers extracurricular activities as a means of forming moral qualities in college students.

Keywords: *extracurricular activities, student, college students, moral qualities, the formation of moral qualities*

Kollec tələbələrini əxlaqın saflaşdırılması, mənəviyyatının zənginləşdirilməsi, geniş dünyagörüşünə uyulandırılması yeni pedaqoji

təfəkkür şəraitində önəmli məsələlərdən biridir. Bu sahədə fənn müəllimləri, şöbə müdirləri, qrup rəhbərləri, kollec gənclər təşkilatı rəhbə-

ri, direktorun tərbiyə işləri üzrə müavini səmərəli fəaliyyət göstərmək imkanlarına malikdirlər.

Tələblərdə mənavi keyfiyyətlərin inkişaf etdirilməsində təlim prosesi mühüm rol oynayır. Ayrı-ayrı fənlərin təhsilləndirici, inkişafetdirici vəzifələrindən bəhrələnməklə, eyni zamanda tərbiyəedici imkanlarından faydalanmaq mümkündür. Bütün bunlarla yanaşı, sinifdöncərix iş formaları, dərscdənkənar tədbirlər də əhəmiyyətli rol oynayır. Ailədə başlanan, təlim prosesinde davam etdirilən mənavi kamilləşmə, əxlaqi saflaşma üzrə işlər kollektivlərinin asudə vaxtlarında da xüsusi diqqət yetirilir. Nəticədə səmərəli göstəricilərə nail olunur, tələblər nümunəvi davranış və rəftara, nitq, ünsiyyət mədəniyyətinə sahib olurlar, onlarda vətənpərvərlik, dostluq və yoldaşlıq, sadəlik və təvəzökarlıq, ədalət, humanizim, obyektivlik, işgüzarlıq, mərdlik və qəhrəmanlıq, qayğıkeşlik, böyüklüyə hörmət və s. bu kimi mənavi keyfiyyətlər təşəkkül tapır, inkişaf edir, formalaşır.

Dərscdənkənar tərbiyə işləri köntüllü xarakter daşıyır. qabaqcıl kollektivlərdə tələbə oğlanları və qızların arzu və istəkləri nəzərə alınmaqla, bu və ya digər tədbir həyata keçirilir.

Dərscdənkənar işin iki növü vardır: 1. Sinifdöncərix iş. 2. Məktəbdənkənar iş.

Sinifdöncərix iş, adətən dərscdən sonra kollektiv həddüdarında həyata keçirilirsə, məktəbdənkənar (başqa sözlə, kollektivdənkənar) iş tələbələrə kollektiv həddüdarlarından kənarında (kino-teatrda, konsert salonlarında, muzeydə, sərgidə və b.) həyata keçirilir.

Fikrimizi əsaslandırmaq üçün, prof. A.N. Abbasovun sinifdöncərix və məktəbdənkənar işə verdiyi təriflərə tanış olaq: "*Sinifdöncərix iş* dedikdə, təlimdənkənar vaxtlarda pedaqoji kollektiv üzvlərinin (sinif rəhbərləri, fənn müəllimləri, kitabxanacı, şagird təşkilatları, məktəb ictimai təşkilatları, valideyn komitəsi, məktəb hakimi və b.) və məktəb rəhbərlərinin, bir sıra hallarda ailə və ictimaiyyət nümayəndələrinin və b. yaxından köməyi ilə müxtəlif təşkilat formalarından aparılan təlim-tərbiyəvi tədbirlərdir" (1, 314). "Müxtəlif məktəbdənkənar müəssisələr tərəfindən asudə vaxtlarda məktəb mikrorayonunda şagirdlərə aparılan təlim-tərbiyəvi tədbirlər *məktəbdənkənar iş* sayılır. Məktəbdənkənar müəssisələr dedikdə, uşaqlar və yeniyetmələrlə məktəbdən kənar iş aparan dövlət və ictimai müəssisələr nəzərdə tutulur" (1, 315).

Professiorlar F.A. Rüstəmov və Ə.X. Paşayev qonaqlına görə, sinifdöncərix və məktəbdənkənar təlim və təhsil-tərbiyə şəxsiyyətin məqsədyönlü formalaşması prosesisdir. Bu, tərbiyəçi, müəllim və təhsilçilərin idarəedilən və nəzərdə olan qarşılıqlı təsiridir. Həmin təsirin son məqsədi cəmiyyət üçün gərəkli və faydalı şəxsiyyət formalaşdırmaqdır. Müəsis anlamında dərscdənkənar təhsil-tərbiyə prosesi qarşıda qoyulmuş ümumi məqsədə çatmaq üçün müəllim və təhsilçilərinin səmərəli qarşılıqlı təsiridir, əməkdaşlıqdır" (2, 285).

Qabaqcıl kollektivlər tələblərdə mənavi keyfiyyətlərin inkişaf etdirilməsi məqsədində dərscdənkənar işin (sinifdöncərix və məktəbdənkənar tədbirləri) yüksək səviyyədə təşkilinə xüsusi diqqət yetirirdilər. Bu zaman cəmiyyətdən daha çox keyfiyyətə fikir verirdilər.

Bunu necə başa düşməli?

Bəzi təhsil müəssisələri, istər ümumtəhsil məktəbləri, istər texniki peşə təhsil müəssisələri, istərsə də kollektiv cəmiyyətə üstünlük verərək belə təsəvvür yaratmaqda çalışırlar ki, onlar şagirdlərini, tələbə gənclərini tərbiyəsi sahəsində gərgin əmək sərf edirlər. Yəni daha çox tədbir keçirirlər.

Təcrübəli müəllimlər, qabaqcıl təhsil müəssisələri isə, daha çox təşkil olunan tədbirlərin keyfiyyətli olmasını diqqət mərkəzində saxlayırlar. Yoxlanılır ki, keçirilən tədbirin təsir gücü necə oldu, şagirdlərin (tələbələr) hiss və duyğularında öz izlərini buraxa bildimi, onların tərsiyyətlilik səviyyəsini, məlumatlılıq, səviyyəsini yüksəltmədi. Tədbirin təhsilləndirici, tərbiyələndirici, inkişafetdirici funksiyaları təmin olundu.

Kollektiv tələbələrini mənavi keyfiyyətlərin inkişaf etdirilməsinə şərait yaratmaq üçün sinifdöncərix işin söhbət, məruzə, viktorina, yarış, müsabiqə, adil-sanlı adamlarla (alimlərlə, yazıçı və şairlərlə, bəstəkar və rəssamlarla, milli qəhrəmanlarla, müğənni, memar, hüquqşünaslarla, istehsalat qabaqcılları və b. ilə), dayıme masa ətrafında görüşlər, müzakirə və disputlar, tələbə konfransları, klubların, studiyaların, dərscdənkənar fəaliyyəti və s. kimi formalarından istifadə etmək mümkündür.

Sinifdöncərix tədbirlər kimi, "Heydər Əliyev müstəqil insan kapitalının qurucusudur", "Nəft kapitalını insan kapitalına çevirək", "Milli Müstəqillik Günü", "1918-ci ilin mart soyqırımı", "18 oktyabr - dövlət müstəqilliyi günü", "12 Noyabr - Konstitusiyaya günü", "17 Noyabr - milli dirçəliş günü", "Vətən üçün doğulmuşuq, Vətən üçün ölməliyik", "Əxlaqımızı saflaşdırmaq", "Anam Azərbaycanımı!", "Davranış mədəniyyəti", "Azərbaycan Respublikasının Prezidenti", "Vətən - anadır!", "Dövlət Bayrağı günü", "Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik günü", "Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağı", "Yad-dən çıxmaq Qarabağ", "Azərbaycanın milli bayramı - Novruz bayramı", "8 Mart - beynəlxalq qadınlar günü", "Xocalı harayı", "Təbiət qoynuna səsliyin bizi", "Fəşizm üzərində qələbə günü", "Dini dəyərlərimizə hörmətlə yanaşmaq", "Uğrunda ölənlər - Vətəndir", "Dünya azərbaycanlıları! Həmrəy olun!", "O taylı, bu taylı Azərbaycan", "Azərbaycanlılara qarşı soyqırım", "20 Yanvar şəhidləri", "Silahlı Qüvvələrin günü", "Fəşizm üzərində qələbə", "Azərbaycan bir nəpədir", "Yurduna ağlayan ana!", "Vətən! Toğma-dən, daşına qurban!", "Layla, Xocalım, layla", müzəllərində söhbətlər, konfranslar, müzakirələr və s. nəzərdə tutula bilər.

Gənclərdə müsbət mənavi keyfiyyətlərin inkişaf etdirilməsində, tələbə şəxsiyyətinin formalaşmasında məktəbdənkənar tədbirlər də müstəsna dərəcədə əhəmiyyət daşıyır.

F.İ. İbrahimov və R.L. Hüseynzadə ikicildilik "Pedaqogika" dərslərinin ikinci cildində digər məsələləri yanaşı məktəbdənkənar işə də yer ayırmışlar.

Professorlar məktəbdənkənar işə aşağıdakı tərif verirlər: "Məktəbdənkənar tərbiyə işi dərscdən sonra məktəblərin məktəbdəki təlim-tərbiyə işlərindən sonra onların asudə vaxtlarının təşkili üçün keçirilən planlı, məqsədyönlü tədbirlərdir. Bu tədbirləri əsasən məktəbdənkənar təhsil müəssisələri təşkil edib keçirir" (3, 472).

Göründüyü kimi, müxtəlif məktəbdənkənar müəssisələrin uşaq və yeniyetmələr arasında aparıldığını təhsilləndirici və tərbiyələndirici işlərə diqqət yetirilir.

Məktəbdənkənar tədbirlər zamanı tələbə oğlanları və qızlar respublikamızın, Vətənimizin, cəmiyyətin, fədakar şəxslərin mənafəyi namına ictimai faydalı işlərdə iştirak edir, tələbə kol-

franslarında çıxış edir, ekskursiya və yürüşlərdə olur, yarışlara qoşulur, yaşlıların salınmasında və qorunmasında, kollektiv mikrorayonda abadlıq işlərinin görülməsində, ətrafın, təbiətin flora və faunasının mühafizə olunmasında fərqənlirlər. Gənclər təşkilatı, tələbə öhdüdarları orqanları məktəbdənkənar işin səmərəli təşkilində kollektiv pedaqoji kollektivinə öz köməyini göstərirlər.

Tələbələrini yaxından iştirakı ilə kollektivdə Azərbaycan-Türkiyə dostluğuna həsr olunmuş mövzularda söhbət, müzakirə və disputlar keçirilir. "Bir millət - iki dövlət", "Azərbaycan - Türkiyə", "3 May - beynəlxalq türk dünyası günü", "Türkiyə ilə Azərbaycan - bir könlü, bir can" və s. mövzularda tədbirlər tələbələrə, iştirakçılara maraqlı doğurur, onları qardaş tür xalqları ilə həmrəyliyə səsləyir. Təmətik axşamlarda, söhbətlərdə, müzakirə və disputlarda Bəxtiyar Vahabzadənin "Azərbaycan-Türkiyə", Zəlimxan Yaqubun "Heydər dastanı" poemalarından parçalar, eyni zamanda onun "Şeyxim mənim, şahım mənim, şairim mənim" şeri ifa oluna bilər. "Şeyxim mənim, şahım mənim, şairim mənim" şeri Zəlimxan Yaqubun Ətərdə Şeyx Səfi türbəsində Şah İsmayıl Xətəinin məzarı başındakı düşüncələrinin möhsulu kimi meydana gəlmişdir. Diqqət yetirək:

Qızıl baxtım, qızıl taxtım, qızıl tacım, hey,
Hom uğurum, hom qüsurum, ağır-mənim, hey,
Bu gündəndə çoxdu sənə ehtiyacım, hey,
ŞEYXİM mənim,
ŞAHİM mənim,
ŞAIRİM mənim!

İblis yənə fitnəsində, şeytan şərində,
Ağrı cənda, nisgil gözə, yara dərində,
Tağım uqdu, belim sındı Xudafəridə,
ŞEYXİM mənim,
ŞAHİM mənim,
ŞAIRİM mənim!

Yerevana döndərdilər Rovanımıza,
Sarsıtdılar qocamızı, cavanımızı,
Səndən sonra düşməni qurdu divanımızı,
ŞEYXİM mənim,
ŞAHİM mənim,
ŞAIRİM mənim!

Qollarınla torpağıma sarıl, gəl, babam,
Oxa çevril, kaman kimi gəril, gəl, babam,
Dirilt bizi, yaşat bizi, diril, gəl, babam,
ŞEYXİM mənim,
ŞAHİM mənim,
ŞAIRİM mənim!
Çaldıranda yaralanmış şahıma qurban,
Bu yaradan tüstülənən ahıma qurban.
Tarixdəki on üç yaşlı dahimə qurban,
ŞEYXİM mənim,
ŞAHİM mənim,
ŞAIRİM mənim! (4).

kimi mənalı və məzmunlu parçalar tələbələr
lərin mənəvi aləminə, mənəvi şüuruna, mənəvi
düşüncə tərzinə və mənəvi davranışının forma-
laşmasına müsbət təsir göstərir.

Tələbə özünüidarə orqanları mənəvi key-
fiyyətlərin inkişaf etdirilməsinə həsr olunmuş
dərslərdə tədbirlərin təşkilinə yaxından kö-

mək edə bilirlər. Gənclərin təşəbbüskarlığının
və müstəqilliyinin artırılmasında onların rolu
böyükdür.

Məktəbdənkənar tədbirlər zamanı tələbə-
lərin mənəvi keyfiyyətlərini səmərəli şəkildə
inkişaf etdirmək üçün fəaliyyətin məqsədinə ay-
dınlıq gətirilməlidir. Bunun üçün qarşıya belə
vəzifə qoyula bilər: kollec tələbələrində mənəvi
keyfiyyətlərin inkişaf etdirilməsinə şərait yara-
dan sosial-pedaqoji şərtləri müəyyənləşdirmək
və əsaslandırmaq.

Problemin aktuallığı. Kollec tələbələrində
mənəvi keyfiyyətlərin formalaşdırılması dərslərdənkə-
nar tədbirlərin rolu aydınlaşdırılır.

Problemin yeniliyi. Dərslərdənkənar tədbirlər
kollec tələbələrində mənəvi keyfiyyətlərin formalaş-
dırılması vasitəsi kimi araşdırılır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Gənc tədqiq-
atçılar məqalədən faydalanacaqlar.

Ədəbiyyat:

1. A.N. Abbasov. Pedaqogika: Orta ixtisas məktəbləri üçün dərs vəsaiti. Bakı: Mütərcim, 2013.
2. Ə.X. Paşayev, F.A. Rüstəmov. Pedaqogika: Ali məktəblər üçün dərs vəsaiti. Bakı, 2007.
3. F.N. İbrahimov, R.L. Hüseynzadə. Pedaqogika. 2 cildə. 2-ci cild. Bakı: Mütərcim, 2013.
4. Zəlimxan Yaqub. Seçilmiş əsərləri. cildə. 2-ci cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2006.

Rəyçilər: ped.ü.elm.dok., prof. A.N. Abbasov,
ped.ü.fəls.dok. L.A. Məmmədli
E-mail: ruxsarə_aliyeva@mail.ru
Redaksiyaya daxil olub: 17.12.2018